

ПРОЩАЙ, ЖИТТЯ!

(з щоденника одного самовбивці)

Високошановний п. Редакторе!

Покінчаючи з життям, надсилаю до Вас декілька уривків з мого щоденника, чи не надрукували б Ви їх. Може, вони й нудні, й неінтересні, а все ж... Нехай би їх прочитали ті, кому живеться на сім світі весело, гарно. Нехай би їх прочитали... карі оченята, вдихаючи оце пахощі весняні, слухаючи спів соловейків. Нехай би... Ось ці уривки.

25 марта. Ну, де-таки моєму свідоцтвові діться? Ось як повернувся з заслання, розшукую його і... ні слуху ні духу. Становий зразу казав мені, що укупі з книжками, які тоді забрали в мене, воно в жандармське управління пішло. Справлявся. Одповідь:

— Не имеется у нас такового.

— Ну, мабуть, у губернатора воно, — становий тоді мені. Справлявся і туди. Теж "не имеется".

— Ну, значить, ви самі десь заділи його, — становий тепер мені.

Так от!.. А чого воно коштувало мені! Скільки попотягся мій батько... поки на вчителя вивів мене, поки я здобув його! І то ж треба таке: з учительювання увільнили, заарештували, потім заслали, свідоцтво знищили, а за віщо? За те тільки, що книжки селянам читав, про дещо розказував їм.

Ах, люде, люде, злі, хижі!

А в хаті чадно й сьогодні. Це знов почне боліть голова. Таке те топливо кляте: тільки курить, як ним топить. Димар оттулить би, — холодно ж і так у хаті. Коли вже воно буде теплішати? Уже ось благовіщення сьогодні! Дме вітер з півночі й дме. Яка ж вона й холодна, противна та північ! Та поночі в хаті як... Чиста кузня, не хата. Вікна невеличкі, поналатовані; стеля нависла; стіни понасуплювались. А якого б його чорта з'їсти хоч? Борщ так смердить буряком, цибулею. А чого хоч батько той полон так торохтить? Ліг одпочити і повертається на йому, неначе поламать його хоче. Такий він усе невеселий.

— Навчителював! — усе він зітхає, дивлячись на мене. — Думав, і я за ним житиму, а він... тільки до втрати довів.

А його бувший наш учитель сільський, Олексій Іванович, так був заохотив до цього. Прийде було аж у хату до нас та:

— Жалко занехаять такого. Серйозний хлопець, читає усе, думав. Як-небудь спроможіться... нехай вчиться; щось, може, вийде з його.

Пху! Пишу ось, а руки як лід. А як горілим смердить! Аж у висках сіпає вже. К чорту!

4 апріля. Чого мені так тяжко, так сумно? Неділя. Був я сьогодні на могилі у матері. Це вже три місяці вчора минуло, як вона, стомлена стражданням-життям, спочивав у їй. Було покійна розважає мене:

— Молись богу, чого-бо ти так нудьгуєш усе?

Тепер нічого, мовчить. Був у гаї. Тепло, сонячно, гарно. Синіють скрізь проліски; кузьки усякі вилазять на сонце, мухи вчаться літати, співають пташки. Так любо. Весна оживав... Боже! Іду і так мені бажається

поділитися з кимсь вражіннями, повтішатися красою. Дивлюсь — нікого нігде. Як ось зирк за горб — ідуть двоє назустріч мені.

Перше: панночка — плаття чорне, платок голубий, личенько біле...

"Ах, карі оченята, створіння божественне!" — хочеться крикнути мені.

Друге: картуз — околиця плісова, вуси, пальто.

Були то: вчителька наша Марина Петровна і Прокіп Остапович, псаломщик наш.

— Як поживаєте? — всміхнувся до мене Прокіп Остапович.

Се-те, пішов і я з ними. Починаю про весну, Прокіп Остапович:

— Еге. — Помовчав, далі так серйозно до мене:— Ви б собі місця якого шукали. Як так без місця! Хоча... неблагонадежність ота. — Зітхнув.

А вчителька подивилась на мене так призро.

— А нам тепер жалування прибавили, — процідила крізь зуби.

Що таке? Поки вчителював я, Прокіп Остапович був такий товариш мені. Не було цього тону. Тоді ми на "ти" з ним були. А Марина Петровна теж така тоді приємна була до мене. Що таке?

Увійшли ми в село. Ідуть обоє, похнюпились, неначе їм зо мною ніяково йти. Ось біля розправи якраз і людей багато стоїть. Вчителька глянула до їх спідлоба, далі до мене та й повернула в уличку.

— Мені, — каже, — до молодиці тут треба зайти. Дяк став швидше йти. Іде і все попереджає мене, ніби хоче показати цим, що до мене нічого не має. Що значить? Чи моє становище "без місця" соромить їх, інтелігенцію нашу, чи моя "неблагонадежність" лякає їх?! Те, здається, і друге.

Чому я був не обминув їх у гаї?!

11 квітня. Розцвітає природа, розвивається. Груші, вишні так он понабрякали вже. А кашка на кленку уже зазеленіла он як, медом запахла! Бджоли так гудуть, в'ються на їй. А яким шовком зеленіє травичка в садочку!..

Природо, краса свята, божественна! Та ти ж і минулий рік робила це ж саме, розцвітала і раніш, і на той рік це ж саме робитимеш, і ще й ще... А я... розцвів, одцвіту незабаром і... ніколи вже, ніколи не зацвіту більш. Ах, молодосте, молодосте моя! Ти ж така неповоротня, єдина у мене; чого ж бо ти так марно проходиш?! Де ж бо те, про віщо ось так щебечуть пташки, шепоче весна і про віщо я так мріяв ще в школі?! А де праця, праця на користь людськості, правди, на користь чогось святого, великого, про віщо я так мріяв колись, читаючи книги?

Учора лагодив лісу, сьогодні неділя, — знов піду в гай сновигати, завтра паляниці пекти, плести хлів і... це все?! Проходить молодість марно, одноманітно, безглуздо. А там... а там і все життя так. І нічого, нічого... Могила одна. Так хоч би ж з минулого вже згадати що було!.. Вчився — жив мріями, почав учителювати — не дали... Ой, сумно, тяжко... Де дітися? Як убити час? А піду до Мартина. Той:

— Наплювать, — каже, — на все! — Там безжурний такий. Бувший шахтар. Здоровий, усатий. Був теж на засланні. Там і познайомились ми. Випивати тільки любить. Гарно він оцієї співа: "Пей, тоска пройде..." Гарні слова! А піду й справді до його. Добре, що в хаті у його зайвого нікого нема. їх тільки двоє: він та Феська, невістка його. Брат у солдатах.

12 квітня. Яка ж нікчемність, животність! Був я п'яний учора. Пху! Ну й Мартин, і треба ж тобі!

— Наплювать, — каже, — пайдьом!

Пішли до крамаря й давай пить. Налигались, тиняємося улицею. Дивляться люде на нас. Ось біля Квача на колодці дівчата сидять. Ми до їх... Ху, щоб мене чорт узяв! Стоїмо біля карих оченят, квіточок рожевеньких, куняєм. Куняю і я, бувший учитель!.. Що ж це таке? Прекрасне щось, велике, святе?! Та стоїть так жити?! Так багато самогубств тепер. Підеш коли в читальню в Коржів Яр, — самі самогубства в газетах. А якби й справді гарно вмерти, вмерти, як оце садки зацвітуть, соловейко защебече... Взяти револьвера, піти під калину і... бух!.. До матусі полинати. А де б і справді револьвера взяти?.. Не легко без грошей. Саме легше петлю на шию або з мосту та в воду. Тільки... це некрасиво якось... синій, пухлий. А яка є отрута, щоб рвот не було, щоб так: заснути у садочку й не встати?

23 квітня. Садки цвітуть. Боже! Дерево скрізь біле-біле стоїть. А пахощі... Не можна сказати і які, а соловейки в кущах що виробляють, бджоли!.. Аж повітря тремтить. Сонечко так усміхається. Ой, чого так хвилюються груди мені і чого на душі так тяжко?" Святки великодні, Юрія. Блукав у гаї, блукав і по луках. Скрізь квітки, зелено і скрізь... тяжко-тяжко мені... Був на могилі у матері... Тиха, спокійна лежить. Ой, хоч би заболить як, схопить "скоротечну", запалення легких або що, вмерти й собі, не чути нічого, не бачити. Ех, піду до Мартина.

24 квітня. Яка ж я легкодуха комаха! Самовбивць звичайно звуть "трусами". Неправда. Трус той, хто, не бачачи ні цілі, ні товку в житті, боїться розквитатися з ним, боїться смерті. Трус той, з кого життя глузує, кому показує спину, і хто, боячись дати стусана йому, щоб і носом заорало, кисне перед ним, хапається за його. Я ось трус. Хочу вмерти й живу. А що ж ще ось! Розсудіть. Пішов я ото до Мартина учора, аж там і Христя Степанцева, молодиця-вдова. Та, про яку стільки негарного по селу скрізь балакають. Сидить, хихотить з Феською. Така: керсет

плисовий на їй, платком шовковим зав'язана, копилить губи, пишається перед нами. Посиділи трохи. Мартин і каже мені:

— А давай загуляєм, товариш! Дивлюсь на його, не знаю, що робити. Він:

— Вот і Христя з нами, Феська... Нажарять яєшні, ми водки найдьом і... наплювать... "Пей!"

Було в мене з полтиника щось, запродажню якось написав чоловікові, — оддав на горілку. Ху, чорт! Понапивались, — пішло... Христя така червона, весела, притулилась до мене та:

— Які ви гарні: чорняві, уси, брови... блідненькі тільки. А проте... А правда, — озирнулась до Мартина, — гарна б пара була?

— О, їщо б! — Мартин до неї. Далі до мене:— Толь ки... чого ти, товариш, вовна така? Сидить! Она тулиться до ніво, а он витріщив очі, смотрить. Не знаєш, что делать?.. Вчись в ось так.

Підійшов до неї та й обнімає її, далі ухопив мою руку та на груди їй.

Оскиряється вона негарно-негарно якось, щипає мене, підморгує, заводить якоїсь хрипко-хрипко. Ху! Що ж це! Та це ж... розпуста, багно! Так ось яке кохання випадає на долю мені, кохання, про яке так соловейко виспівує! Так ось які карі оченята можливі для мене! Так ось яке життя, ціль його, товк! Та чорт же візьми мене! Та невже ж я трус таки й справді?! Та невже ж я так таки й не здолаю покінчить з цим усім?! Чого мені страшно? Миті? А чого мені жалко тут? Батька? Буде ж і він там, будуть усі... Чорт! к чорту!.. Де... о, де йод мій?.. Або, стій... Це ж я навіки йду звідціль! Що б же zostавити після себе в цьому брудному мирі? Записку хіба? Записку про нікчемність життя? Написать, щоб вічне ліжко моє квітками вкрасили, щоб поховали мене поруч з матусею, де так цвітуть вишеньки, біліє тополька? Хоча... чому я не поховав її між

липами, де вони так чудово сплітаються і звідкіля на село вигляд такий? Це хай там би й мене положили. Або... я й забув! Там же тільки багатих ховають! А кому я записку zostавлю? Батькові чи Мартинові, що навряд чи й учитають її? Не треба нічого, нехай... Або... он що: я з такою боллю писав цей щоденник, — виберу дещо з його та пошлю до редакції, надрукують, може, і... це буде до речі, визнають ще про одно самогубство. А прийду з пошти, в садок мерщій і... про-о-щай життя! — раз назавжди!

р. 1910